

zási formáit és emberalakító eredményeit. A kincs utáni hajsza természetesen eredménytelen, mert amint a regény utolsó oldalán kiderül, a kincsekből klubház épült, ami egyszersmint szimbólikus is: a közösség ellen nem lehet véteni. Ugyanez az eredménye Ilf és Petrov franciául most megjelent regényének (*Un millionnaire dans l'U. R. S. S.*), amelyben az előbbi regényben legyilkolt Ostap Bender hozzájut a milliókat érő kincsekhez és most már nem mint kincskereső hányódik a kalandok hátán a „cél“ felé, hanem a kincssel folytatja a kalandot, mert azt rejtegetni kell, egyik vasuti állomás ruhatárából a másikba és amikor a kollektív összefüggések közt már nem tud vele mit csinálni, a milliókkal a Dnyeszteren át a magántulajdon világába menekül, ahol a tulajdon őrei, a határőrök veszik el tőle. Az orosz mindennapok szatirájában, a jelenségek és emberi gyengeségek kigunyolásában szerzők mind olyan jelenségeket pécéznek ki, amelyek a régi világ maradványai. Ezek a maradványok azonban a mi összefüggéseink között élő valóságok. Ezen a ponton érezhető Ilf és Petrov könyve Remenyik *Mese habbal* című könyvével rokonnak. A kettő közötti különbség a felülről való derült, optimista látás az egyikben, s a keserű, szerkezetileg kusza, maró látás a másikban, amik — szatiráról lévén szó — a más és más társadalmi összefüggések következményei.

Michael Gold regénye egész más természetű mint az előbbi. Más tartalmában, de más a formájában is, mert míg az előbbit az epikai nyugalom perspektívája jellemzi, addig Gold regényét szaggatott, zaklatott költőiessége teszi jellegzetessé. M. Gold regényében a valóság művészi ábrázolása olyan csúcson jár, hogy bátran odahelyezhetjük a világirodalom vezető alkotásai közé. A regény különben egy Romániából kivándorolt zsidó család és annak már a prosperity földjén született fián keresztül mutatja a világvárosi proletár zsidó negyed nyomorát, a newyorki East Side egyik uccáját prostituáltjaival, kicsi gangsztereivel, komiszágaival, ösztönös szolidaritásával, haláleseteivel és életharcával. Az East-Side-i ucca azonban nemcsak az évezredek mélyéről hozott tóra-maradványokat faragja le a proletársorsú zsidókról, hanem lefarag róluk mindent, ami a tórával együtt a feudális Európához vagy a demokratikus Amerikához köti őket. A proletársors nem ismer egyensúlyt, nyugalmi helyzetet, s így a regény egy nagy öntudatosodási folyamat regénye a ghettó mélyéről fel a „Nagy Kezdetig“.

Meliusz N. József

SZLOVENSZKÓI KÖNYVEK. Minden igaz művészetben van valami a zenéből. Vannak valóságregények, melyek zenélnek. Szociális képet vetítenek, reális valóságot adnak, de ha hirtelen emlékezetbe idézzük őket, a fülünk érzi a legjobban a hatást: a tényekből ősi bukolikus zene csap ki, szavak, amelyek tetterejűek és mégis tényvalóságánál időtlenebbek, maradandók, valóságjellegét időtlenséggel konzerválók. Csak Barta Lajosra kell gondolni, a magyar irodalom egyik legmonumentálisabb regényére a Sötét ujj-ra, melynek tárgya a magyar paraszt első proletárrábukása. Ebben a regényben Barta az első bizonytalanságot rögzíti: a gyár, a bank betörését, egy kezdeti állapotot, amit a magyar naturalizmus elfelejtett *teljességében* megragadni. Évtizedek multán ez a rögzítés már nem lehet nyers életjegyzés, de inkább: emlékéldozás, köszöntés, nagyítás, lezárás: időtlenségbe konzerválás. A nyelv biblikussá, balladássá válik: az összkép zenével rokon. Ott van Szilágyi András Uj pásztor-a. Aprólékos naturalizmus, tiszta realizmus részleteiben, de teljességében a proletárlét primitív emberlét-zenéje. Proletárlét valósága elsőslegesen megragadásban, amikor fák, rét, állatok, fájdalemak, jogtalanságok egy nyelven

beszélnek és a szél és az ember szava egyformán kottázható.

Vannak valóságregények, melyek zenélni akarnak. Valóságregények, melyek a téma primitivségében megsejtik a szunnyadó kottát és görcsösen, fegyelmetlenül magukhoz kaparintják és megerőszakolják. A valóságból zene csap ki fák, rét, állatok, emberek egy nyelven beszélnek és mégsem érezzük a valóság költészetét: a valóság teljes maradéktalan megragadását. *Bányai Pál* kis regénye *Felsőgaram* a szociális realizmus példája lehetne, ha adekvát vetíti a Garam valóságát, de *Bányai* a szavak zenéje elragadja, az emberi sorsok ízét kóstolgatja, szelet zugát és az erdő orgonáját. *Bányai* a mai, helytel, idővel pontosan kicövekelt kemény nyers valóságból túlsok lírát facsar: élvezi önmagát, a hangját, a kicsengést. Ami *Szilágyinál* lényeg, az nála természetszerűen modorosággá válik és így sután hat („Vágyódott az erdők után. Erdők. Fák. Gyermekkora szakállas apói. Közöttük bujkált emberke. Közöttük járkált legényke. Közöttük dolgozott legény. Jó erdő. Dús erdő. Élő erdő.“) A szavak elragadják, az egyik szó szüli a másikat, szaporodnak és egyre kevesebbet mondanak. Pedig van mondanivalója. A felsőgarami szlovák szegénység élete tisztán áll előttünk: megláttuk. Megláttuk különlegességüket és megláttuk az egyformaságot, szegény embereket, „akik hittek a munka végtelenségében“ és akikre most rászakadt a munkanélküliség. És évek multán, mint valami építkezés helye felé. Losoncra, ahol sok gyár kéménye meredt komoran, füstelenül az égnek. Apátfalváról, Gácsról, ahol fogatlan öregasszonyokként sirtak a szövőgépek. Korlátiról, ahol megpenészedtek a kövek a bazaltbányában, Zólyomból, ahol patkányok tanyáztak az edénygyár megsiketült termeiben, Besztercebányáról, ahol hallgatott a gyufa-posztó-butorgyár, ahol hallgattak a fűrészek, a Zolyombrézó környéki falvakból, az egész Felsőgaram-völgyéből. És az emberek a „munkanélküliségtől puhárváltan“ kezdték meg a vasutépítést, de „a munka haladásával kihullott az alázat lelkükből, farkasfogánőtt a bárányoknak, gondolatuk merész lett“, míg végül a folytonos bérleszállítás sztrájkba robban. És ez a sztrájk a regény-igazi témája. És ez a sztrájkrogzítás mutatja, hogy *Bányai*, ha idegen kölönceit leveti, ha fegyelmezni fogja magát — a szociális realizmusnak lesz példaadó képviselője. Könyve a füledt szlovenszkói irodalmi atmoszférában így is esemény: amit hisztérikus türelmetlenséggel reklamálnak folyton: a szlovenszkói regényt, azt itt végre teljes joggal üdvözölhetik. De mert *Bányai* regénye szociális helyzetképet tudatosít, a regionalizmus bajnokai könyvét nem fogják meglátni.

Görccsös ragaszkodással mindenáron szlovenszkói könyv akar lenni *Kovács Endre* novellásfüzete (*Panoptikum*). Első novelláját „Szlovenszkónak“ ajánlja. Egy káplán utazik első állomáshelyére, a vonaton emberek beszélgetését hallgatja. A káplán egy nappal hamarabb, tehát roszkor érkezik, mert még nem rendezték be szobáját. Egyedül áll kietlen szobájában, kibámul az ablakon. Ennyi. Az, ami több benne, arról csak írója hiszi, hogy lényegesen szlovenszkói atmoszféra. A többi novella: esett emberek szürke átlagsorsa átlagstilusba elbeszélve (legfeljebb az „Emberek, sorsok“ kivétel). A *Panoptikumot* fiatal ember írta őszi rezignációval. Mintha *Cholnoky* novellákat olvasnánk. Az új generációnak ennyire nem volna magához méltó hangja? Ez megdöbbenő. De másképp nem lehet: aki problémákat kerül és nem meri nevén nevezni a gyermeket, az novellákat ír *Cholnoky* esetleg *Thomas Mann* modorában. Itt író éli ki magát elsősorban, a kis kötet szerzője iráskészségéről tanuságot tett ugyan, de ez végeredményében minden, amit róla elmondhatunk.

Fábry Zoltán